

Nógrád megye története (1849—1919)

A megye szerény tudományos életének kimagasló vállalkozása a megye történetének monográfiája. Ez évben — a Tanácsköztársaság 50. évfordulója tiszteletére elsőként — a négykötetes mű második — Nógrád megye történetét az 1848-as szabadságharc bukásától 1919. augusztusig tárgyaló — kötete jelent meg.

A mű megjelenése három évszámra emlékeztet: 1826, 1907 és 1911. Ezek voltak ugyanis azok az évek, amikor a megye történetével foglalkozó munkák jelentek meg. 1826-ban a történészkedő földbirtokos, Macsáry Antal vállalkozott arra, hogy bemutassa a megyét. Négykötetes művének két kötete foglalkozik szorosan vett történeti kérdésekkel, mondanivalójának zömét az egyik legjelentősebb megyebeli földbirtokos család, a Forgáchok története teszi ki. Nem sokban tér el ettől az akadémikus Nagy Ivánnak 1907-ben megjelent megyei monográfiája, amely 1544-ig tárgyalja a megye történetét (halála miatt félbeszakadt a mű kiadása). A munka középpontjában a birtokviszonyok vizsgálata, a nemesi családok történetének a bemutatása áll. Hasonlókat lehet említeni a Borovszky Samu szerkesztésében 1911-ben megjelent monográfiáról is, bár ez a mű már szélesebb alapokon igyekszik bemutatni a megye történetét, kitérve a megyét érintő országos eseményekre és azok hatására is, közölve ezenkívül rengeteg adatot, melynek jelentős része azonban a kellő hivatkozások hiányában csak erős kritikával használható.

A régi monográfiák így már a maguk idejében is meglehetősen egyoldalúak voltak, és nem érték el a polgári korszakban keletkezett menyetörténetek általános színvonalát sem. A megjelenésük óta eltelt hosszú évtizedek pedig végképp elavulttá tették őket. Igaz, 1934-ben újra megjelent egy megyei monográfia, ez azonban már meg sem kísérelte, hogy összefoglalót adjon a megye történetéről, néhány részletkérdést próbált elemezni csupán, nagyrésze pedig jelentéktelen adatok halmozából áll.

A felszabadulást követő társadalmi változások, a történettudománnyal szemben támasztott magasabb igények, a közvélemény és az ifjúság hazafias nevelésének feladatai sürgető szükségyszerűséggel vetették fel e tarthatatlan helyzet felszámolását. A megye vezetőinek ezirányú igyekezete eredményeképpen megindult a kutatómunka, melynek első gyümölcse immár a megye közkincsévé lett.

A most megjelent kötet a hazai történelemnek egy rendkívüli érdekes, sokoldalú és eddig meglehetősen feldolgozatlan korszakát vetíti elénk Nógrád megye vonatkozásában.

Az első rész — Szabó Béla munkája — a szabadságharc bukásától az 1918-1919. évi forradalmak időszakáig ad képet. Ezúttal nem célunk, hogy bemutassuk a tárgyalat problémákat, hiszen ez úgysem pótolhatná a könyv elolvasását, de érdemes felhívni a figyelmet néhány olyan kérdésre, mely kiemelkedő helyet foglal el a korszak megyetörténetében.

Az abszolutizmus korából, a kiegyezést megelőző közel két évtizedből különösen érdekes a szabadságharc bukását követő megtorlás rajza. Kiemelhetjük azt a tényt, hogy a megyében, így pl. Salgótarján környékén még a világiosi fegyverletétel utáni hetekben is tevékenykedtek gerillák, akik után az önkényuralom fegyveres erői élénk hajtóvadászatot folytattak. Érzékletesen adja meg a szerző a 48-as politika folytatására irányuló megyei törekvések képét, részletesen szólva Madách Imre haladó szellemű politikai tevékenységéről is. Rendkívül érdekes annak a folyamatnak a képe, melynek során a megye jobbágy falvaiban — a földesurak gáncsoskodásai ellenére — végbement a feudalizmus felszámolása. Színesen írja le a megye gazdasági-társadalmi, arculatának alakulására oly döntő hatással lévő ipari fejlődés első állomásait.

A dualizmus korszakának tárgyalásánál (ez a kötet nagyobbik része, hiszen közel ötven év történetét öleli fel) mindenekelőtt leleplező erejű összefoglalást olvashatunk a kiegyezés utáni korszak korrupt és botránnyokban bővelkedő megyei közéletéről, a nemzetiségi politika alakulásáról, a kulturális élet főbb mozzanatairól. A kötet legfontosabb és legjobban kidolgozott fejezetei beszámolnak mindenekelőtt a megye mezőgazdasági viszonyainak, a parasztlakosság életkörülményeinek alakulásáról. Részletes adatokat, sok példát olvashatunk a lakosságot sújtó adópolitika fogásairól, a bérekről és árakról, a szegénysorsú népet utolsó ruhadarabjáig kiforgató árverésekről és a századvégén fellobbanó mozgalmakról is. Hasonló mélységgel dolgozza fel a megye iparának kibontakozását és országos jelentőségüvé való felnövekedését, majd bemutatja a megye munkásosztályának kialakulását, mellyel szorosan összefonódott Salgótarján vörössé fejlődése. Megrázó erővel eseteli

ennek kapcsán a hirtelen felduzzadt lakosságú település tűrhetetlen szociális viszonyait, azokat a körülményeket, melyek döntő mértékben hozzájárultak a lassan induló, de később annál nagyobb intenzitással feltörő munkásmozgalom kialakulásához. A könyvnek ez a fejezete jelenti talán a legnagyobb pozitívumot, hiszen a korábbi monográfiákban még csak meg sem említett problémakört fejt ki nagy részletességgel és a dokumentumok szilárd bázisán álló elhithető erővel. Jól mutatja azt a logikus folyamatot is, amely a változott viszonyok és az I. világháború hatására, szükségszerűen vezetett az 1918/1919-es évek forradalmaihoz.

A kötet második része, amelyet Horváth István írt, világosan áttekinthető, a részletkérdésekre is kitérő, ugyanakkor jól érthetően összegező összefoglalást ad századunk hazai történelmének legjelentősebb időszakáról. Első fejezetében az 1918-as polgári demokratikus forradalmat vizsgálja, a másodikban pedig az első magyar proletárdiktatúrának, az 1919. évi Tanácsköztársaságnak Nógrád megyei eseményeit és jellegzetességeit mutatja be. Különös részletességgel szól a korszak hősi harcainak eseményeiről, de felvázolja a munkáshatalom közigazgatási, szociális, kulturális intézkedéseit is.

A kötet legtöbb részének lebilincselő stílusa, a benne foglalt adatok nagy száma ellenére is olvasmányos jellege minden bizonnyal közrejátszik majd abban, hogy a megyetörténet sokaknak lesz kedvelt, hasznos olvasmánya. De még jobban örülhetünk majd annak, ha a kötetben foglaltak az intézményes felhasználás területein lesznek minél nagyobb mértékben gyümölcsöztesek. Így elsősorban azokon a területeken, melyek a szülőföld megszerettetése révén a szocialista hazafiság kimunkálását segítik elő: a történelem oktatásban, a honismereti tevékenységben és az ismeretterjesztő munkában. És akkor lesz igazán a megye lakosságának és a megyét szerető távoliaknak jó barátja ez a megyetörténet, ha az ismertetett kötet jó tulajdonságait megőrizve szinte kézikönyvként szolgálhat majd a felmerülő, legkülönfélébb helytörténeti kérdések megválaszolásában. Ennek a célnak az elérését fogja elősegíteni a negyedik kötet után megjelenő név-, hely- és tárgymutató, valamint az az adattár, mely a megye egyes helységeire vonatkozó legfontosabb történeti-statisztikai adatokat fogja – ha bármilyen rövid formában is – tartalmazni.

A megyetörténet összefoglaló értékelésének ezúttal még nincs helye, hiszen az összkép csak valamennyi kötet megjelenése után alakulhat ki. A nagy várakozást, amelyet a kötet elkészítésével kapcsolatos nehezítő körülmények, így a forrásanyag hiányosságai, a rendelkezésre álló korlátozott idő, kiváltottak, az elkészült kötet megnyugtatóan elégitette ki. Azok az észrevételek, melyeket a szakmai bírálat tehet egyes kevésbé jelentős mozzanatokkal kapcsolatban, bizonyára kiküszöbölhetők lesznek az ezután megjelenő kötetekben. Bizhatunk abban is, hogy az izlésesen megtervezett külső forma kivitelezése sem hagy majd semmi kivetnivalót maga után. Mindent összevetve: nagy bizakodással tekintünk a megyetörténet további kötetének megjelenése elé.

Scneiderer Miklós

Moldova Györgyről

A másfél évtizedes írói pályája nagy olvasói sikert, heves vitákat, támadásokat, magasztalásokat, izgalmas művészi teljesítményeket, fordulatokat jelent Moldova eddigi életművében.

Pályakezdő társai – Csurka István, Galambos Lajos, Galgóczi Erzsébet – talán kevésbé látványos módon futották eddigi pályájukat, művészetük azonban sokban rokon Moldováéval: új magyar prózát teremtettek. Folyhatnak és folynak arról viták, hogy születtek-e kimagasló eredmények ennek a nemzedéknek a tollából (legutóbb Szabolcsi Miklós, Almási Miklós és még néhányan adtak hangot aggódó figyelmüknek), azt azonban nem lehet elvitatni tőlük, hogy átfarmálták a magyar próza kifejezésrendszerét, világképük szocialista tartalmát, újfajta indulataikat és intellektusukat másként – korszerűen, gondolatkavaró módon formálják esztétikumá.

Mind ezt azért kellett az elején megállapítani, hogy ne úgy tessék: Moldovától rangos íróhoz illő igényeket, esztétikai, társadalom-filozófiai követelményeket kell számonkérnünk, ha reális értékelésre, hiteles művészi portré megformálására törekszünk.